

# Andrzej Anderwald

---

"Gott und Wirklichkeit : Lehrbuch  
der Fundamentaltheologie für  
Studierende und Religionslehrer",  
Wolfgang Klausnitzer, Regensburg  
2000 : [recenzja]

---

Studia Theologica Varsaviensia 41/2, 191-193

---

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w Leuven, analizuje termin określający codzienną ofiarę oraz zwrot „ohyda spustoszenia”, które pojawiają się kilkakrotnie w ostatnich rozdziałach Księgi Daniela. Termin na oznaczenie ofiary określa ją jako „codzienną, nieustanną, wieczną”. Tę ofiarę zniósł Antioch Epifanes, co zostaje połączone z ustanowieniem „ohydy spustoszenia”. Autor przedstawia różne interpretacje tego zwrotu: że jest on nawiązaniem do Baala identyfikowanego z Zeusem lub, według tzw. interpretacji astralnej, odnosi się on do jakiegoś niebiańskiego obiektu, któremu oddawano kult. Lusi jest zdania, że obie interpretacje są błędne, ponieważ jego zdaniem „ohyda spustoszenia” odnosi się go kultu pogańskiego, zwłaszcza ofiar ze świń, w Świątyni w Jerozolimie. Jego zdaniem również błędne jest tłumaczenie tego zwrotu przez „ohyda spustoszenia” i sugeruje przekład „ohyda niszczyciela” w nawiązaniu do Antiocha.

Na końcu tomu drugiego znajduje się *Bibliografia* (ss. 689-713), która została podzielona na dwie części: *Edycje, transkrypcje, tłumaczenia* (ss. 689-691) i *Literatura pomocnicza* (ss. 691-713) oraz indeksy: *biblijny* (ss. 715-736), *pism apokryficznych i pseudepigraficznych* (ss. 736-744), *literatury qumrańskiej* (ss. 744-751), *innych pism starożytnych* (ss. 751-757) oraz *współczesnych autorów* (ss. 759-769).

Niniejsza praca prezentuje przegląd różnych opinii w najnowszych badaniach poświęconych Księdze Daniela. Obejmuje artykuły poświęcone analizie zarówno prehistorii, źródeł i historii kompozycji, jak i recepcji i interpretacji Księgi w późniejszej literaturze. Z tego względu, że dzieło to stanowi pewnego rodzaju kompendium aktualnej wiedzy na temat Księgi Daniela jest ono godne polecenia tym wszystkim, których interesuje nie tylko ta najmłodsza Księga Biblii Hebrajskiej, ale również szerokie tło późnego okresu Drugiej Świątyni.

ks. Marek Parchem

Wolfgang Klausnitzer, *Gott und Wirklichkeit. Lehrbuch der Fundamentaltheologie für Studierende und Religionslehrer*, Verlag: Friedrich Pustet, Regensburg 2000, ss. 392.

Książka Wolfganga Klausnitzera – profesora teologii fundamentalnej i ekumenii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Bambergu – stanowi kontynuację wcześniejszej jego pracy *Glaube und Wissen* (por. rec. STV 38 (2000) nr 2, s. 228-231). Zgodnie z tradycyjnym podziałem teologii fundamentalnej na trzy traktaty (religiologiczny, chrystologiczny i eklezjologiczny), omawiana praca dotyczy treści traktatu o religii (*demonstratio religiosa*). Autor stawia sobie za cel ukazanie w perspektywie historycznej różnych sposobów mówienia o Bogu (s. 10).

Przedmiot rozważań stanowi nie tylko teologia chrześcijańska, jako mowa o Bogu w kontekście objawienia chrześcijańskiego, lecz również mowy o Bogu w wielkich religiach, nowożytnej filozofii Zachodu, łącznie z kwestionowaniem zasadności teże mowy przez pozytywizm XIX/XX wieku.

Książka składa się z dziewięciu rozdziałów. Pierwszy rozdział (s. 9-39), o charakterze wprowadzającym, tłumaczy współczesny kontekst uprawiania teologii fundamentalnej oraz zawiera wyjaśnienie takich pojęć, jak: *Bóg, człowiek, religia*. Rozdział drugi (s. 40-55) podejmuje problem możliwości zbawienia poza chrześcijaństwem. Klausnitzer stara się wykazać, iż chociaż ogłoszona przez biskupa Cypriana zasada; *Extra Ecclesiam nulla salus* zrobiła w Kościele swoistą karierę (por. Sobór Ferraro-Florencki 1442), to jednak nie można zapomnieć o żywej w Kościele świadomości powszechności zbawienia, czego wyrazem były takie stanowiska, jak: *Ecclesia ab Abel, votum Ecclesiae, limbus parvulorum*, czy hipoteza ostatecznej decyzji. Szczególnie widoczny staje się wzrost zainteresowania w teologii chrześcijańskiej wielkimi religiami (judaizm, islam, hinduizm, buddyzm), po ogłoszeniu na Soborze Watykańskim II dekretu *Nostra aetate*, zachęcającego wyraźnie do współpracy z wyznawcami tychże religii i do ochrony obecnych w nich dóbr duchowych i moralnych. W rozdziale tym omówione zostają również trzy klasyczne modele oceniania religii: ekskluzywizm, inkluzywizm i pluralizm. W rozdziale trzecim (s. 56-112) autor bada sposoby mówienia o Bogu w religiach pozachrześcijańskich. Zgodnie z przyjętą w *Nostra aetate* kolejnością najpierw analizie poddany zostaje sposób wyrażania boskiej tajemnicy w licznych mitach, koncepcjach filozoficznych hinduizmu, następnie buddyjska doktryna o niewystarczalności i zmienności świata, z jej drogami prowadzącymi do wyzwolenia. Oddzielnie zostają omówione monoteistycznie uwarunkowane sposoby mówienia o Bogu zawarte w judaizmie i islamie. W rozdziale czwartym (s. 113-143) syntetycznie ukazane zostaje rozumienie Boga w teologii chrześcijańskiej na przykładzie wybranych teologów, takich jak: Klemens Aleksandryjski, Anzelm z Canterbury, Tomasz z Akwinu i Marcin Luter. Rozdział piąty (s. 144-183) przedstawia rozumienie Boga w filozofii nowożytnej. Analizie poddane zostają teistyczne poglądy René Kartezjusza, Błażeja Pascala, Emanuela Kanta i G. W. F. Hegla. Ich aktualność stanowi wezwanie dla chrześcijańskiego obrazu Boga. W rozdziale szóstym (s. 184-194) w krótkim wywodzie podjęty zostaje problem ateizmu i jego przyczyn na tle Konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes*. Rozdział siódmy (s. 195-264) przedstawia poglądy czołowych nowożytnych krytyków religii: Ludwika Feuerbacha, Karola Marxa, Fryderyka Nietschego i Zygmunta Freuda. Autor nie ogranicza się tu tylko do prezentacji poglądów wymienionych myślicieli, lecz dyskutuje z nimi, celem dokonania odpowiedniej dla czasów współczesnych ich oceny. Rozdział ósmy (s. 265-277) jest próbą dokonania metarefleksji

nad sposobami teologicznego mówienia o Bogu, możliwości ich weryfikacji. Teolog z Bambergu zastanawia się nad możliwością weryfikacji wypowiedzi religijnych, będących wyrazem podstawowych postaw egzystencjalnych, przez określone doświadczenie. Zaś w mówieniu o Bogu duże znaczenie przypisuje stosowanej od dawna w teologii kategorii analogii. W rozdziale ostatnim (s. 278-316) zostają zaprezentowane nowe chrześcijańskie próby mówienia o Bogu, które stanowią nawiązanie do myśli Søren Kierkegarda (mówienie o Bogu w odniesieniu do pojęcia paradoksu), Karola Rahnera (Bóg w tajemnicy dnia codziennego), Karola Bartna (mówienie o Bogu na bazie dialektycznego rozdziału Bóg – człowiek), Eberharda Jüngela (mówienie o Bogu w kontekście krzyża). Na końcu książki umieszczonych zostało dziewięć krótkich tekstów, które pochodzą z pism wspomnianych w pracy teologów, filozofów oraz soborowego dekretu *Nostra aetate*. Teksty te mają umożliwić czytelnikowi chociażby krótki wgląd w oryginalny tekst danego myśliciela.

Podsumowując należy stwierdzić, iż książka Klause Knausa proponuje interesującą, aktualną syntezę myśli teologicznej, filozoficznej i religioznawczej stanowiącej przedmiot traktatu *demonstratio religiosa*. Interdyscyplinarny charakter pracy dobrze oddaje, z jednej strony – uwzględnienie różnych perspektyw badawczych, z drugiej – ukazanie rozmaitych sposobów mówienia o Bogu w wielkich religiach, czy u znaczących nowożytnych filozofów pozachrześcijańskich. Książka pisana jest przystępnym językiem. Dobrze zatem może spełniać funkcję przystępnego podręcznika dla studiujących teologię. Dodatkowo jej walor dydaktyczny, obok przejrzystego podziału treści w poszczególnych rozdziałach, podnoszą zawarte w formie dodatku wypisy z tekstów szerzej prezentowanych w pracy poglądów teologów, filozofów. Stosowane przez autora podsumowania w formie pytań zachęcają czytelnika nie tylko do krytycznej refleksji, ale i szukania chrześcijańskich odpowiedzi na tle różnych pozachrześcijańskich ujęć. Stąd omawiana książka może stanowić pomoc dla wszystkich, którzy poważnie podejmują trud bycia chrześcijaninem w multikulturowym świecie.

*Ks. Andrzej Anderwald*

*Personalizm. Prawda, dobro, piękno*, Wydział Teologiczny UKSW w Radomiu (wersja polska i angielska), ss. 101.

Ks. dr hab. Bogumił Gacka, kierownik Katedry Personalizmu Chrześcijańskiego UKSW, dokonał rzeczy niezwykłej. Zgromadził wokół siebie ludzi uczonych z kraju i z zagranicy i rozpoczął wydawanie pisma (w języku polskim i angielskim),